

«Європейські стандарти» у вищій освіті: реальні та уявні

Оскільки заклики приведення норм навантаження до “європейських практик” постійно лунають з боку влади, варто подивитись на те, як регулюється це питання у європейських країнах та США.

У західних країнах навантаження регулюється по-різному, у деяких установлені державні норми максимального навантаження, у деяких питання належить до компетенції окремих університетів. Проте в будь-якому разі у викладачів є важелі впливу на формування навантаження через професійні спілки, асоціації, публічні дебати тощо.

Наприклад, у США відсутня єдина державна норма максимально допустимого навчального навантаження. Проте університети, зацікавлені в дослідницькій роботі викладачів, не перевантажують їх тільки викладанням. Більше того, чимало дослідників указують, що через орієнтацію на дослідження багато провідних американських університетів приділяють надто мало уваги питанням викладання. Проте це окрема тема для дискусії.

Власне, кількість часу, котрий відводиться на навчальний процес (instruction), визначається конкретно для кожного університету. Однак існують [рекомендації Американської асоціації університетських професорів](#) про навантаження. У рекомендаціях указані ліміти навантаження, які є «обов'язковими для закладу вищої освіти, котрий серйозно прагне досягнути та підтримувати адекватний високий рівень ефективності роботи викладачів у навчальному процесі та дослідженнях».

Асоціація встановлює таку верхню межу обсягу викладання: 12 годин на тиждень і не більше ніж шість окремих курсів протягом навчального року при викладанні на бакалаврських програмах; не більше дев'яти годин навантаження на тиждень при викладанні повністю чи частково на рівні магістратури чи вище.

При цьому асоціація вказує, що при такому навантаженні не варто очікувати значних досягнень у науковій роботі викладача. Оптимальним же асоціація вважає дев'ять годин на бакалаврському рівні й шість - при викладанні в бакалавраті-магістратурі чи просто в магістратурі.

У Норвегії викладачі витрачають на навчальний процес до п'яти годин на тиждень, у Швеції - 9 годин. У Франції передбачається, що з 1600 робочих годин на рік 50 % витратимуться на викладання загалом, включно з часом на підготовку лекцій і семінарів. При цьому в контрактах указується кількість аудиторних годин викладача - до 128 для професорів або ж до 192 на рік для молодшого академічного персоналу.

В Італії існує норма річного навантаження - не більше 350 годин викладацької діяльності на рік (тобто не тільки аудиторного, а загалом навчального навантаження). В Ізраїлі існують різні норми для викладачів коледжів та університетів: для більш орієнтованих на викладання коледжів аудиторне навантаження мусить бути не вище, ніж 12-16 годин, а університетські викладачі, більш орієнтовані на дослідження, викладають до восьми годин на тиждень.

Якщо вийти за межі західного світу, то можна побачити, що навантаження українських викладачів загалом таке саме, як у країнах зі слабше розвиненими системами вищої освіти. Так, в Індії встановлений ліміт на аудиторне навантаження старших викладачів 16 годин на тиждень, доцентів і професорів - 14 годин. У Малайзії навчальне навантаження складає 18 годин на тиждень.

Тепер про співвідношення кількості студентів і викладачів у західних країнах. Українські чиновники, котрі ризикують коментувати ініціативу про збільшення цього нормативу в Україні, посилаються на міжнародний досвід й апелюють до того, що, мовляв, на Заході співвідношення 1:18 - звична норма.

По-перше, це не відповідає дійсності. Якщо подивитись на дані ОЕСР (Організації економічної співпраці та розвитку), то середній показник співвідношення студентів і

викладачів у країнах ОЕСР - 14,9 студента на одного викладача.

По-друге, у західних країнах цей показник вимірюється пост-фактум, на основі наявної статистики, а не встановлюється як обов'язковий норматив. Тобто держава просто рахує співвідношення, а не розподіляє ставки за визначеним згори нормативом.

По-третє, вищий показник кількості студентів на одного викладача не означає більшого навантаження на самого викладача. Яким же чином це можливо?

Для того щоб відповісти на це запитання, необхідно відійти від проблеми навантаження викладачів і розглянути навантаження студентів. В Україні навантаження студентів є суттєво вищим, ніж у західних країнах. Так, відповідно до норм Болонського процесу, один навчальний кредит мусить дорівнювати 25-30-ти годинам. В Україні цей показник встановлено на рівні 36 годин. Тобто за формальними підрахунками українські студенти вчаться на бакалаврській програмі (240 кредитів) 8640 годин, а їхні європейські колеги - у середньому близько 6500 годин, тобто на дві тисячі годин менше. До того ж, є суттєві відмінності в підрахунку годин. Навіть звіти Болонського процесу визнають, що різні країни по-різному рахують навантаження студентів, і цей процес складно проконтролювати, тому що чітко визначити час, необхідний на самостійну роботу студента, дуже важко.

Користуючись цим, українські університети ще й суттєво занижують час, необхідний для самостійної роботи. Таким чином, більшу частину формального навантаження складає аудиторне навантаження. Тобто українські студенти слухають більшу кількість курсів і при цьому мають менше часу на самостійну роботу.

У той час як український студент слухає близько десяти курсів кожного семестру, європейські та північноамериканські студенти мають не більше п'яти курсів.

А це означає, що загалом в українських університетах значно більша кількість навчального (особливо аудиторного) навантаження. Це навантаження необхідно перекривати викладацькими годинами. Звідси й випливає непомірне навантаження українських викладачів, при тому що на одного українського викладача припадає в середньому менша кількість студентів.

І що робити?

Питання навантаження в університетах є критично важливим у контексті якості освіти. Тому воно не може вирішуватись на рівні Плану дій Президента, складеного невідомо ким.

Очевидно, що реформа в цьому питанні потребуватиме значних змін у системі вищої освіти взагалі. Серед них можна назвати першочерговими та найважливішими такі.

По-перше, необхідно зняти норматив співвідношення кількості студентів і викладачів, котрий впливає на кількість ставок в університеті. Кількість ставок повинна залежати від реального навантаження, а не від необґрунтованих змістовно нормативів.

По-друге, необхідно серйозно переглянути навчальні програми та скоротити навантаження на студентів. Вища освіта повинна давати якісні знання, що неможливо, коли студенти повинні розпорошуватись на 10-15 курсів одночасно, особливо коли частина з них - це такі критично важливі предмети, як «Цивільний захист» чи «Охорона праці».

По-третє, необхідно змінити нормативи навантаження на одну ставку (що, власне, й означає приведення норми навчального навантаження до європейських норм, як пропонує Президент), тобто для того, щоб заробити на ставку, викладачу необхідно буде читати меншу кількість курсів, а отже, година роботи викладача буде оцінюватись вище.

Ось тільки чи готові до цього і чи хочуть цього українська освіта та керівництво держави - велике питання.

Інна Совсун, Центр дослідження суспільства